

dr hab. Artur Walasik, prof. UE

Katedra Finansów Przedsiębiorstw i Ubezpieczeń Gospodarczych

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

R E C E N Z J A R O Z P R A W Y D O K T O R S K I E J

PANA **MIROŚŁAWA LEGUTKO**

*„POZIOM I KIERUNKI WYKORZYSTANIA ŚRODKÓW Z UNII EUROPEJSKIEJ
A SYTUACJA FINANSOWA GMIN WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO”*

NAPISANEJ POD KIERUNKIEM NAUKOWYM

DR HAB. IWONY KOWALSKIEJ,

PROF. SZKOŁY GŁÓWNEJ GOSPODARSTWA WIEJSKIEGO

W KATEDRZE FINANSÓW INSTYTUTU EKONOMII I FINANSÓW

OCENA FORMALNA

Recenzowana praca obejmuje 233 strony maszynopisu, w tym 186 stron zasadniczego tekstu podzielonego na sześć rozdziałów, wstęp oraz podsumowanie i wnioski. Praca zawiera bibliografię, spisy rysunków i tabel oraz aneks zawierający kwestionariusz ankiety.

Analiza treści pracy pozwala wskazać, iż w strukturze pracy wyodrębniono zagadnienia teoretyczne (rozdział 2, ss. 17); treści sprawozdawcze (rozdział 3, ss. 46) oraz badania własne (rozdziały 4 - 6, w sumie ss. 111). W pracy wyodrębniono również rozdział poświęcony przedstawieniu założeń metodycznych (rozdział 1, ss. 12). W części badawczej znajdują się prezentacja analizy sytuacji finansowej badanych gmin (rozdział 4, ss. 38), wyniki badań zależności między absorpcją środków Unii Europejskiej oraz wskaźnikami sytuacji finansowej badanych gmin (rozdz. 5, ss. 52), a także omówienie wyników przeprowadzonej wśród skarbników badanych gmin ankiety dotyczącej oceny wpływu środków unijnych na sytuację finansową gmin (rozdz. 6, ss. 21). Wątki empiryczne znajdują się również w podrozdziałach 3.2 oraz 3.4.

Oceniając konstrukcję pracy należy wskazać, iż Autor wyraźnie wyodrębnił części poświęcone rozważaniom teoretycznym, sprawozdawczym (referującym) oraz treści empiryczne, obejmujące zarówno opis zgromadzonych informacji oraz wnioski dotyczące badanych zależności. Podział recenzowanej pracy wskazuje na *przewagę treści empirycznych*, co należy ocenić jako właściwe, odpowiadające oczekiwaniom stawianym rozprawom doktorskim. Zagadnienia teoretyczne oraz referujące (rozdziały 2 i 3) stanowią w sumie około jednej trzeciej (33,9%) zasadniczej treści pracy, przy czym niepokojącym jest znikomy udział czysto teoretycznych treści, albowiem rozdział 2 nie stanowi nawet jednej dziesiątej (9,1%) zasadniczej treści pracy. Sekwencja podejmowanych w rozprawie zagadnień jest właściwa, pierwsze trzy rozdziały Autor rozpoczyna od rozdziału służącego prezentacji przyjętych przez założeń metodycznych, w kolejnym rozdziale Autor lapidarnie przedstawia i niestety również

trywialnie porusza się w zagadnieniach teoretycznych, w rozdziale trzecim nadmiernie szczegółowo, w sposób techniczny referuje obowiązujące w badanym przez niego okresie regulacje. Następne trzy rozdziały rozprawy zawierają sprawozdanie i wnioski z przeprowadzonych przez Autora własnych badań.

Pod względem edytorskim i stylistycznym praca w wielu miejscach nie odpowiada wymogom poprawności wymaganej od rozprawy doktorskiej. Rozpoczynając od licznych błędów dotyczących sporządzanych przypisów, gdzie Autor wbrew przyjętym w języku polskim regułom podaje z małych liter tytuły czasopism, jak np. w poz. 61 bibliografii „Handel wewnętrzny” oraz nazwy własne, jak np. w poz. 52 bibliografii „wyd. UE we Wrocławiu”. Dalej na s. 84 o ile prawidłowo w przypadku nazw własnych instytucji należy zapisać je wielkimi literami (tak więc Najwyższa Izba Kontroli), to nie ma to zastosowania do grupy lub kategorii podmiotów, stąd prawidłowo będzie „regionalne izby obrachunkowe”, a nie jak w recenzowanej pracy „Regionalne Izby Obrachunkowe”. Odwrotnie jest natomiast jeżeli chodzi o nazwy regionów, a więc nie jak w pracy (s. 62) „w przypadku małopolski” lecz poprawnie „w przypadku Małopolski”.

Szczególnie wyjątkowym doświadczeniem staje się lektura tych fragmentów rozprawy doktorskiej, w której Autor bez uzasadnienia wyjaśnia czytelnikowi etymologię wybranych pojęć, takich jak np. absorpcja (s. 27), ankieta (s. 24) czy metoda (s. 18). Co mając na uwadze słownik, którym posługuje się adresat takiego opracowania, wszak nie jest to pozycja popularyzatorska, wydaje się być co najmniej zaskakujące. Podobnie nie znajduję powodu dla którego Autor wyjaśnia czym są „cel”, „hipoteza” oraz „metoda”. Autorowi zdarza się również tworzyć niepoprawne kolokacje, jak np. w tytule rozdziału 3 „alokacja przepływów pieniężnych”. Alokacja dotyczy bowiem kategorii zasobowych, takich jak „fundusze”. „kapitał” czy „aktywa”; natomiast w przypadku kategorii strumieniowych, takich jak „przepływy pieniężne” prawidłowa będzie kolokacja „kierunki przepływów pieniężnych”. Autor powinien sięgnąć do etymologii kluczowego dla tematu rozprawy pojęcia „alokacja”, zgodnie z definicją słownikową alokacja oznacza bowiem „rozdział środków na różne cele”, co oznacza, że inaczej mówiąc tytuł tego rozdziału brzmi „Mechanizm rozdziału przepływów pieniężnych z udziałem środków Unii Europejskiej w gminach”.

W pracy można natrafić na szereg potknięć językowych, jak np. (s. 89) „... instrumenty finansowe ... nie służyły faktycznie finansowaniu żadnej z wymienionych wielkości” – jak możliwe jest „finansowanie wielkości”, ewentualnie można coś finansować w wymaganej wielkości. Na s. 62 znajdują się określenia „większa podaż na siłę roboczą” – czy Autorowi chodzi o „większą podaż siły roboczej” czy „większy popyt na siłę roboczą”. Na tej samej stronie znajduje się określenie „wyższy poziom infrastruktury technicznej”.

Zdarzają się Autorowi również uchybienia merytoryczne, jak np. w tytułach tabel 67 – 69 oraz na s. 200 odnajdujemy dział klasyfikacji budżetowej 852 opisany jako „Opieka społeczna”, kiedy jego nazwa wynikająca z rozporządzenia to „Pomoc społeczna”. Znaleźć można również fragmenty pracy, w których Autor formułuje stwierdzenia dotyczące określonych wielkości bez wskazania źródeł, przykładowo (s. 62) „W województwie małopolskim najwięcej kapitału przyciągnęły gminy położone w obszarze metropolitalnym Krakowa”. Dalej, w tabeli 24 znajdują się określenia „udział sprzedaży majątku w nadwyżce operacyjnej” czy „udział pokrycia spłat w nadwyżce” oraz „udział pokrycia spłat w nadwyżce operacyjnej powiększonej o sprzedaż majątku”. Po pierwsze należy użyć właściwego określenia „dochód ze sprzedaży majątku”, a nie „sprzedaż majątku” (oznaczającą czynność, a nie jej finansowy wymiar); po drugie co oznacza dla Autora rozprawy „pokrycie spłat w nadwyżce” – o ile rozumiem chodzić zapewne o „pokrycie spłat nadwyżką”; po trzecie w końcu „udział A w B” oznacza, że A jest częścią B, a w żadnym z trzech wskazanych przypadków nie mamy do czynienia z taką zależnością, bo ani dochody ze sprzedaży majątku, ani pokrycie spłat nie stanowią części nadwyżki operacyjnej. W tych przypadkach właściwym będzie użycie określenia „relacja A do B”.

Autor nie potwierdził umiejętności właściwego posługiwania się słownikiem pojęć pozwalających na udział w dyskursie naukowym w językach obcych, czego wymaga się od osób ubiegających się o stopień naukowy doktora, zgodnie z efektami uczenia się określonymi dla ósmego poziomu Polskich Ram Kwalifikacji. Stwierdzenie to potwierdza nie tylko brak odniesień do obcojęzycznej literatury przedmiotu, lecz również podjęta próba tłumaczenia określenia „*sytuacja finansowa*” jako kalki „*financial situation*”, zamiast przyjętego w literaturze naukowej „*financial standing*”. Zauważyć chciałbym również, że w treści umieszczonego w rozprawie podsumowania (*summary*), które ze względu na jego rozmiar stanowi raczej krótkie streszczenie (*abstract*) odnajdziemy fragment „*The paper presents ...*” – określenie „*paper*”

używane jest dla tekstów krótszych niż rozprawy doktorskie, a więc artykułów naukowych, ewentualnie w określeniu *working paper* dla prac badawczych, stanowiących wprowadzenie do tematu lub prezentację wyników przeprowadzonych badań.

OCENA MERYTORYCZNA

DOBÓR I OSADZENIE ROZPRAWY W LITERATURZE PRZEDMIOTU

Recenzowana praca oparta została na wyjątkowo ubogiej literaturze przedmiotu, w zasadzie z brakiem odwołania do literatury obcojęzycznej. Autor deklaruje wprawdzie w bibliografii 184 pozycje, przy czym aż 81 z nich (tj. 44%) stanowią sprawozdania budżetowe (60 pozycji bibliografii) oraz dokumenty różnych agend międzynarodowych oraz krajowych (17 pozycji bibliografii) oraz wyroki sądów (2 pozycje bibliografii). Na pozostałe 103 pozycje składają się zarówno opracowania monograficzne (47 pozycji bibliografii), artykuły naukowe (50 pozycji bibliografii) oraz rozdziały w pracach zbiorowych (5 pozycji bibliograficznych). W całej bibliografii odnaleźć można tylko 3 teksty obcojęzyczne, w tym dwie monografie (poz. 95 i 99) oraz jeden artykuł (poz. 14), przy czym żadna z tych pozycji nie dotyczy przedmiotu rozprawy doktorskiej. Moja ocena osadzenia recenzowanej rozprawy w literaturze przedmiotu jest negatywna. Autor rozprawy nie wykazał umiejętności przeprowadzenia właściwej i oczekiwanej od prac naukowych kwerendy literatury przedmiotu. Symptomatycznym z tej perspektywy jest brak odwołania do monografii naukowych Rakowska J. (2019) pt. *Fundusze unijne jako czynnik rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w świetle teorii rozwoju lokalnego* oraz Rakowska J. (2016) pt. *Samorzędy gmin jako beneficjenci polityki spójności UE w latach 2007-2013* (2015) opublikowanych w Wydawnictwie SGGW przez dr hab. Joannę Rakowską z Katedry Polityki Rozwoju i Marketingu tego samego instytutu w którym powstała recenzowana praca.

Kwerenda literatury przedmiotu pozwala wskazać Autorowi rozprawy szereg opracowań poświęconych zarówno omówieniu zagadnień absorpcji środków z funduszy Unii Europejskiej w ogólności: Albulescu C. (2013), Crivelli E. (2020), Csata A. (2018), Hagemann Ch. (2019), Gaman F., Rauta E., Luca O., Boteanu C.-M. (2020), Incaltaraue C., Pescariu G. C., Surubari N.-C. (2020), Istudor N., Manole V., Irimescu A. (2010), Lambertne M. K. (2012),

Medve-Balint G. (2018), Rovinaru M., Pop L. (2013), Wilczyński R. (2008), Zbiralova J. (2010) oraz wybranych państw: Falavigna G., Manell A., Pavone S. (2012), Horvath P., Peto K. (2015), Igoi G. (2008), Istudor N., Niculescu G. F., Lucov B. (2011), Neculita M., Antohi V. M., Moga L. (2012), Istudor N., Petrescu I.-E., Dan-Cosmin P., Caraman C. (2015), Radulescu C., Istudor N., Petrescu I. E. (2011), Saracin V.-C., Tirca E. I., Constantin L. (2016), Trantinova M., Hlavsa T., Capkovicova A., Hrabak J. (2015), w tym w Polsce: Cyburt A. (2013), Fragnelli V., Kiryluk-Dryjska E. (2019), Komorowski Ł., Mróz A., Stanny M. (2021), Mondranka E. (2015), Nurzyńska I. (2012), Wigier M. (2009).

CELE I HIPOTEZY

We **rozdziale 1 „Założenia metodyczne”** zadeklarowano cel główny rozprawy, tj.: określenie zależności pomiędzy poziomem i kierunkami wykorzystania środków z Unii Europejskiej a sytuacją finansową gmin wiejskich województwa małopolskiego. Cel tak sformułowany jest tożsamy zarówno z określeniem problemu badawczego oraz tematem rozprawy. Wprawdzie nie założono w pracy *explicite*, że badana zależność ma charakter przyczynowo - skutkowy, lecz można intencję taką wywieść z argumentacji przedstawionej we wstępie pracy oraz na podstawie treści sformułowanych hipotez badawczych. Wywodzę więc, że zamierzeniem badawczym rozprawy pozostaje ustalenie wpływu zarówno poziomu, jak również kierunków wykorzystania środków z Unii Europejskiej na zmiany sytuacji finansowej w populacji gmin wiejskich województwa małopolskiego.

Analiza celów szczegółowych rozprawy oznaczonych w punktach 3-6 pozwala ustalić które charakterystyki posłużą Autorowi jako wskaźniki sytuacji finansowej badanych gmin: wielkość zadłużenia, wielkość nadwyżki operacyjnej, płynność finansowa oraz rozkład wydatków. Przy czym co należy Autorowi wypomnieć, w celu szczegółowym oznaczonym nr 6 zakłada się zbadanie nie tyle rozkładu wydatków, co ich struktury; albowiem określenie „rozkład wydatków w gminach województwa małopolskiego” sugeruje badanie podziału wydatków między gminami województwa małopolskiego, a nie co wynika z przeprowadzonych w pracy badań udziału wydatków w wyodrębnionych działach klasyfikacji budżetowej w ogólnych wydatkach budżetowych w poszczególnych gminach.

Krytycznie odnoszę się do przyjętego przez Autora założenia, że sytuacja finansowa badanych gmin powinna zostać wywiedziona na podstawie jej identyfikacji na podstawie wielkości bezwzględnych, tj. w szczególności poziomu zadłużenia, poziomu nadwyżki operacyjnej. Mając na uwadze przedmiot pracy jestem przekonany, że Autor powinien dokonać kalibracji sytuacji finansowej poszczególnych gmin poprzez wykorzystanie w tym celu odpowiednich wskaźników, np. relacji poziomu zadłużenia do majątku gminy (dźwignia), czy też relacji nadwyżki operacyjnej do dochodów bieżących (rentowność). Konsekwencją przyjętego przez Autora rozwiązania będzie więc „poprawienie” stopnia statystycznej istotności badanych zależności. Prawidłowością jest bowiem, że znaczna część różnicy w poziomach zadłużenia czy nadwyżki operacyjnej między poszczególnymi gminami jest konsekwencją różnic wielkości tych gmin. Odnosząc to do przykładów z analizy sytuacji finansowej przedsiębiorstw, poziom zysku operacyjnego (odpowiednik nadwyżki operacyjnej) czy poziom zobowiązań (odpowiednik zadłużenia) w przedsiębiorstwach zależy w istotnej części od rozmiarów ich aktywności gospodarczej. Stąd ocena odpowiednio rentowności czy dźwigni w przedsiębiorstwie nie będzie opierała się na porównaniu bezwzględnych wartości zysku czy zobowiązań, lecz na analizie odpowiednio opracowanych wskaźników rentowności czy zadłużenia. Prościej rzecz ujmując, tak jak wraz ze zwiększeniem rozmiarów aktywności przedsiębiorstwa rośnie poziom zysku oraz zobowiązań, tak wraz ze zwiększeniem rozmiarów finansowej aktywności gminy (mierzonej np. wydatkami budżetowymi) rosnąć będzie również poziom długu, czy nadwyżki operacyjnej.

Oceniając dokonany wybór identyfikatorów sytuacji finansowej badanych gmin należy odpowiedzieć jeszcze na jedno zasadnicze pytanie odnoszące się do zaproponowanego rozwiązania problemu badawczego, tj. czy wybrane przez Autora indeksy mają charakter uniwersalny, w szczególności czy mogłyby zostać one zastosowane także dla gmin wiejskich innych województw, innych rodzajów gmin (miejskich, miast na prawach powiatu), jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli (powiatów, województw), w końcu czy można byłoby je wykorzystać w porównaniach międzynarodowych. Wydaje się, że zakres replikacji zaproponowanych badań ograniczony został wyłącznie do jednostek samorządu terytorialnego w Polsce.

W pracy Autor sformułował cztery hipotezy badawcze powiązane z pięcioma celami szczegółowymi oznaczonymi w punktach 3-7. Powiązanie między celami oraz hipotezami badawczymi pozwala ustalić następujące zależności. Hipoteza nr 1 służy realizacji celu nr 3;

hipoteza nr 2 odnosi się do celów nr 4 i 5; hipoteza nr 3 związana jest z realizacją celu nr 6; ostatni cel nr 7 związany został z weryfikacją hipotezy nr 4. Daleko krytycznie odnoszę się do trafności powiązania dwóch celów szczegółowych z jedną hipotezą badawczą, moim zdaniem zarówno przeprowadzonym w pracy badaniom oraz sformułowanym celem szczegółowym nie odpowiada treść hipotezy badawczej nr 2; zauważyć należy bowiem że pociąga ona za sobą następujące konsekwencje. Formułując hipotezę badawczą: *wzrost dochodów ze środków Unii Europejskiej powoduje zmniejszenie się nadwyżki operacyjnej oraz obniżenie płynność finansowej gmin wiejskich województwa małopolskiego*, Autor założył, że koniecznym będzie jej odrzucenie, jeżeli nie potwierdzi się, że zwiększeniu dochodów ze środków Unii Europejskiej towarzyszy równocześnie zmniejszenie nadwyżki operacyjnej oraz zmniejszenie płynności finansowej, *ergo* jeżeli obserwacje wskazywać będą, że zwiększenie dochodów ze środków Unii Europejskiej powoduje co najmniej albo wzrost nadwyżki albo wzrost płynności, to hipotezę tą należy odrzucić. W części badawczej Autor nie przeprowadza badań służących krzyżowej analizie deklarowanej w hipotezie nr 2 zależności, odrębnie analizując współzależność między absorpcją środków unijnych oraz odpowiednio nadwyżką operacyjną (**podrozdział 5.2 „Zmiana wielkości nadwyżki operacyjnej w gminach wiejskich w związku z absorpcją środków z Unii Europejskiej”**) oraz płynnością finansową (**podrozdział 5.3 „Oddziaływanie środków z Unii Europejskiej na płynność finansową gmin wiejskich”**). Co więcej dla oceny wpływu na płynność finansową posłużono się dwoma wskaźnikami, co oznacza konieczność dodatkowej koniunktywnej weryfikacji założonej w hipotezie zależności. Mając na uwadze powyższe, nie znajduję w tak przeprowadzonych badaniach możliwości weryfikacji hipotezy badawczej nr 2.

Dalej idące zastrzeżenia należy odnieść do hipotezy nr 4, albowiem jej leksykalna analiza pozwala przyjąć, że intencją Autora jest zbadanie w pierwszej kolejności tego jaka jest ocena skarbników odnośnie zależności między absorpcją środków z Unii Europejskiej (przyczyna) oraz skutkami społecznymi. Autor formułując treść tej hipotezy nie dochował ostrożności w posługiwaniu się składnią zdania w języku polskim. Wynikająca z użycia zaimka dzierżawczego „ich” w liczbie mnogiej amfibolia oznacza możliwość co najmniej dwojakiego rozumienia intencji zawartych w analizowanej hipotezie. Stąd biorąc pod rozwagę fragment „*a negatywnie ich wpływ na sytuację finansową gmin wiejskich województwa małopolskiego*” (podkr. AW): to czy wynika z niego to, że Autorowi chodzi o weryfikację negatywnego wpływu skutków społecznych (liczba mnoga) na sytuację finansową, bo należy wykluczyć, że hipoteza zakłada

weryfikację wpływu absorpcji (liczba pojedyncza – w takim przypadku w treści hipotezy powinien być użyty zaimek dzierżawny „jej”). Idąc dalej może Autorowi chodzi o zbadanie wpływu na sytuację finansową gmin wiejskich województwa małopolskiego „środków z Unii Europejskiej” (liczba mnoga), a więc nie „absorpcji środków z Unii Europejskiej” (liczba pojedyncza). Jednakże, co wynika z treści pytań zawartych w kwestionariuszu ankiety (pytania nr 1, 3, 5-7), Autor bada opinie skarbników odnośnie wpływu absorpcji środków unijnych na sytuację finansową. Ponadto doprecyzowane powinno być to, co znowu wynika dopiero z dalszej lektury rozprawy, że nie chodzi o ocenę dotyczącą gmin wiejskich województwa małopolskiego dokonaną przez skarbników gmin w ogóle, lecz ocenę dokonaną przez skarbników gmin wiejskich województwa małopolskiego. Ergo po trudach przeprowadzonej analizy treści hipotezy nr 4, recenzent przyjmuje, że Autor założył zweryfikowanie prawdziwości dwóch stwierdzeń: a) skarbnicy gmin wiejskich województwa małopolskiego pozytywnie oceniają skutki społeczne absorpcji środków Unii Europejskiej; b) skarbnicy gmin wiejskich województwa małopolskiego negatywnie oceniają wpływ absorpcji środków z Unii Europejskiej na sytuację finansową gmin wiejskich województwa małopolskiego.

Zarówno w celach pracy oraz sformułowanych hipotezach badawczych wskazano ograniczenie związane z dokonaniem wyborem obiektów badawczych, którymi są jednostki samorządu terytorialnego ograniczone co do ich szczebla: wyłącznie gminy (z pominięciem powiatów oraz województw), co do ich rodzaju: wyłącznie gminy wiejskie (z pominięciem gmin miejskich oraz gmin miejsko-wiejskich), oraz co do terytorium: wyłącznie jednostki z województwa małopolskiego. Wskazane kryteria delimitacji populacji badawczej pozwoliły stworzyć próbę badawczą składającą się ze 121 obiektów badawczych (gminy wiejskie województwa małopolskiego). Dobór kryteriów, poza kryterium terytorialnym uznają za uzasadniony potrzebą wykluczenia jednostek samorządu terytorialnego o różnym zakresie zadań oraz źródeł finansowania (tj. powiatów oraz województw) oraz potrzebą wykluczenia jednostek terytorialnych (osadniczych) charakteryzujących się odmiennymi funkcjami społeczno-gospodarczymi (tj. gmin miejskich oraz gmin miejsko-wiejskich). Natomiast ograniczenie badań wyłącznie do gmin województwa małopolskiego, zdaniem Autora znajduje uzasadnienie w opisanej przez niego specyfice województwa małopolskiego na tle innych województw. Przy czym osobiście nie widzę merytorycznego uzasadnienia dla takiej argumentacji, odwołującej się do dużego udziału liczby gmin wiejskich w ogólnej liczbie gmin

województwa. Natomiast przyjmuję za właściwe wskazanie górskiego ukształtowania terenu oraz specyfiki wynikającej z średniej powierzchni gruntów rolnych. Stąd należy rekomendować Autorowi przeprowadzenie badań w skali całego kraju w odniesieniu do gmin o podobnych charakterystykach. Pozwala mi to uznać, że dobór populacji badawczej dokonany został w oparciu o nieskoordynowane kryteria, tym samym faworyzujące nie tyle gminy położone w terenach górskich (takie znajdują się w znacznej liczbie także poza województwem małopolskim), czy gminy charakteryzujące się niską średnią wielkością gospodarstw rolnych (uwaga jak wcześniej), a gminy położone w wybranym arbitralnie przez Autora województwie. Pozwala mi to stwierdzić, że wnioski z przeprowadzonych badań nie będą miały walorów istotnie poznawczych, co miałyby miejsce w przypadku podporządkowania kwalifikacji obiektów badawczych ze względu na inne, niż terytorialne kryteria, tj. zbadanie wpływu absorpcji środków unijnych na sytuację finansową gmin wiejskich położonych na terenach górskich, lub gmin wiejskich charakteryzujących się specyficzną ekonomiczną charakterystyką działalności rolniczej opartej na gospodarstwach rolnych o małej powierzchni. W konsekwencji wbrew deklaracjom Autora, *de facto* oryginalność przeprowadzonych badań sprowadza się wyłącznie do tego, że dotyczą one gminy wiejskich położonych w województwie małopolskim. Ponadto przyjmując uzasadnienie wyboru obiektów badawczych (**pkt 1.2.1 „Uzasadnienie wyboru obiektów badawczych”**) Autor powinien w proponowanych modelach jako kontrolne zmienne zastosować położenie gminy nad poziomem morza, średnią wielkość gospodarstwa rolnego, czy dochody z podatku rolnego *per capita*.

CZĘŚCI TEORETYCZNA I SPRAWOZDAWCZA

Treści teoretyczne rozprawy doktorskiej powinny potwierdzić, że jej Autor dokonał kwerendy i zna literaturę przedmiotu w stopniu pozwalającym uznać, że posiada umiejętność nie tylko identyfikacji paradygmatów odpowiedniej dyscypliny naukowej, ale również zdolność do ich krytycznej analizy. Tytuł **rozdziału 2 „Absorpcja środków unijnych jako paradygmat rozwoju nauk o finansach”** sugeruje, że w tej części rozprawy Autor potwierdzi wyżej wskazane umiejętności. Lektura tego rozdziału nie pozwala mi jednakże stwierdzić, aby Autor recenzowanej pracy wykazał się umiejętnością prowadzenia dyskusji na poziomie wymaganym

w środowisku akademickim. Świadczy o tym w pierwszej kolejności błędne rozumienie przez niego pojęcia „paradygmat”, co uwidacznia się już w samym tytule tego rozdziału. Tytuł sugeruje, że zdaniem Autora występuje coś takiego jak paradygmat rozwoju jakiejś dyscypliny naukowej, natomiast zgodnie z koncepcją T. Kuhna (1968) (1985), to rozwój nauki opiera się na zmianach paradygmatów. Kuhnowskie rozumienie paradygmatu może być wprowadzone wielorakie, na co zwraca uwagę K. Jodkowski (1987), ale w żadnym przypadku nie mieści się wśród nich sposób rozumienia zaprezentowany przez Autora recenzowanej pracy. Błędne rozumienie pojęcia „paradygmat” pojawia się w kolejnych zaskakujących związkach frazeologicznych, którymi posługuje się Autor, tak więc można dowiedzieć się, że istnieją „paradygmaty sektora finansów publicznych” (s. 25), co więcej wśród tychże znajdują się „środki unijne” – oto więc „absorpcja środków unijnych” stanowić ma odrębny paradygmat w naukach o finansach. Przedmiot rozprawy lokuje się w obszarze ekonomiki sektora publicznego (*public economics*), w szczególności dotyczy czynników oddziałujących na równowagę finansów lokalnych, stąd Autor powinien podjąć trud określenia relacji podjętych w rozprawie rozważań do paradygmatów ekonomiki sektora publicznego, osadzonych w ekonomii dobrobytu (*welfare economics*), zanurzonej w głównym nurcie ekonomii (*mainstream economics*). *Nota bene* redaktorzy *Journal of Public Economics*, wiodącego czasopisma naukowego wyznaczającego podstawy teoretyczne oraz kierunki badań naukowych w zakresie podjętej przez Autora tematyki mogliby być zaskoczeni, jak daleko nie orientują się w kierunkach rozwoju teorii finansów, biorąc pod uwagę wywód przedstawiony w tej części rozprawy. Właściwe osadzenie teoretyczne rozprawy doktorskiej widziałbym w ustaleniu przez Autora relacji jego badań do twardego jądra oraz pasa ochronnego programów badawczych ekonomii sektora publicznego w sensie I. Lakatosa (1995), traktując hipotezy badawcze rozprawy jako hipotezy pomocnicze, nie naruszające twardego jądra lecz współtworzące pas ochronny.

Dalsza lektura tekstu pozwala wywieść, że zdaniem Autora tak oryginalnie rozumiany paradygmat składa się z trzech kluczowych pojęć, do których zalicza: politykę spójności, fundusze europejskie oraz zdolność absorpcyjną. Uwzględniając cele rozprawy za kluczowe uznać należy w tym kontekście pojęcie „zdolności absorpcyjnej”, na które należy rozważyć z dwóch perspektyw: a) popytu, gdzie znaczy ona „faktyczną zdolność wnioskodawców występujących o wsparcie do stworzenia dobrych projektów” (zagadnienie kontynuowane w

podrozdziale 2.2 „Znaczenie procesu absorpcji środków Unii Europejskiej w nurtach teorii popytowych na pieniądź”; b) podaży, gdzie znaczy ona „zdolność do współfinansowania programów i projektów wspieranych przez Unię Europejską oraz zdolność w wymiarze administracyjnym” (zagadnienie rozwinięte w **podrozdziale 2.3 „Ocena absorpcji środków Unii Europejskiej w nurtach teorii podażowych na pieniądź”**). Lektura obu podrozdziałów potwierdza, że Autor bez związku z przedmiotem rozprawy za wszelką cenę stara się nadać swoim wywodom walor naukowych rozważań. Prowadzi to do kuriozalnych dywagacji na temat umiejscowienia absorpcji środków unijnych w popytowych i podażowych teoriach pieniądza. W konsekwencji rozważania opierają się na pobieżnym, czasami błędnym (otóż według Autora to J. M. Keynes był twórcą ilościowej teorii pieniądza - s. 33) czy wielokroć nie związanych z przedmiotem pracy naiwnymi dywagacjami dotyczącymi rozwoju popytowych i podażowych teorii pieniądza – czemu ma służyć omawianie teorii bankowej czy teorii obiegowej z punktu widzenia wpływu absorpcji środków unijnych na sytuację finansową gmin wiejskich województwa małopolskiego. Moim zdaniem powyższe potknięcia *in statu nascendi* wynikają z nieodpowiedniego umiejscowienia zagadnień teoretycznych, Autor powinien bowiem skupić się – ze względu na przedmiot badań – na zagadnieniach dotyczących ekonomiki sektora publicznego (*public economics*), w szczególności zaś koncepcjach i modelach decentralizacji finansów publicznych (*fiscal federalism*). Reasumując rozdział ten, który powinien pozwolić Autorowi właściwie umiejscowić przedmiotu rozprawy we współczesnej teorii ekonomiki sektora publicznego (w anglosaskiej tradycji akademickiej), czy finansów publicznych (w kontynentalnej tradycji akademickiej) stał się miejscem pobieżnych i pobocznych rozważań. Rozważania opierają się w konsekwencji na dorobku krajowej literatury przedmiotu, z pominięciem bogatej zagranicznej literatury przedmiotu – w rozdziale tym na 51 przypisów, tylko w trzech Autor wykazał się znajomością obcojęzycznej literatury przedmiotu.

Przechodząc do kolejnego **rozdziału 3 „Mechanizm alokacji przepływów pieniężnych z udziałem środków Unii Europejskiej w gminach”** – jego tytuł sugeruje, że rozważania prowadzone będą w kontekście działań dotyczące wykorzystania środków unijnych podejmowanych w gminach. Tytuł nie odpowiada jednak ujętym w tym rozdziale zagadnieniom, Autor nie podejmuje się bowiem omówienia kwestii dotyczących prawno-organizacyjnych uwarunkowań podejmowania decyzji w jednostkach samorządu terytorialnego, co byłoby

interesującym osadzeniem problematyki w nurtach ekonomii instytucjonalnej (kosztów transakcyjnych) oraz ekonomicznej analizy prawa.

Oceniając treść rozdziału należy zwrócić uwagę, że poza fragmentami dotyczącymi zakresu przedmiotowego wsparcia gmin wiejskich województwa małopolskiego (tabele 9-20, s. 66-71) oraz absorpcji środków unijnych uporządkowanych według działów klasyfikacji budżetowej (tabele 21-22, s. 79-83), ta część rozprawy zawiera w zasadzie sprawozdanie z regulacji prawnych oraz procedur podziału środków unijnych. W rozdziale tym wysiłek Autora – moim zdaniem – pozwolił mu jedynie na przygotowanie *sui generis* podręcznika postępowań w zakresie alokacji środków unijnych. Szczegółowość i obszerność ekscerptów z regulacji i procedur nie może być utożsamiona z naukowym ujęciem problemu, co najwyżej potwierdza, że Autor zna te regulacje i procedury. Stąd, rozdział ten nie spełnia wymagań naukowego ujęcia prezentowanych w nich zagadnień, Autor nie przeprowadza bowiem żadnych analiz pozwalających na stwierdzenie, że dokonał on wartościowej poznawczo oceny przedstawionych procedur i regulacji z perspektywy zdolności czy skłonności gmin wiejskich do absorpcji środków unijnych, czego należało oczekiwać biorąc pod uwagę sformułowany przez niego drugi cel szczegółowy, tj. „ocena mechanizmu alokacji środków z Unii Europejskiej z uwzględnieniem specyfiki gmin wiejskich – jako ich beneficjentów”. Przykładowo, reasumpcja prezentowanych w tabelach 9-20 zakresów wsparcia gmin wiejskich województwa małopolskiego, sprowadza się do lakonicznego stwierdzenia „wskazane obszary wsparcia unijnego dla gmin wiejskich pokrywają się co do zasady, z zakresem ich zadań określonym w art. 7 cytowanej ustawy o samorządzie gminnym” (s. 71), przy czym – mając na uwadze, że zakres zadań określonych we wskazanym wyżej przepisie nie ma charakteru ekskluzywnego w odniesieniu do gmin wiejskich – nie wynika że uchwycona została ich specyfika. Doceniam natomiast ten fragment rozprawy ze względu na podjętą przez Autora pracę wiążącą się z koniecznością zgromadzenia danych odnoszących się do rodzajów przedsięwzięć finansowanych w ramach różnych programów. Jednakże i w tym miejscu należy odnieść się krytycznie do formalnej strony opracowania, albowiem znaczący fragment (s. 82-83), gdzie Autor sformułował wnioski dotyczące kierunków rozdysponowania środków w ramach wybranych działów klasyfikacji budżetowej nie został opatrzony przypisami dotyczącymi źródeł, a za takie nie mogą zostać uznane informacje zawarte w tabelach 9-20, albowiem ich tytuły

wskazują, że przedstawiono w nich przedsięwzięcia na które może być udzielone (a nie na które otrzymano) wsparcie ze środków unijnych.

CZĘŚĆ BADAWCZA (EMPIRYCZNA)

Część badawcza recenzowanej rozprawy doktorskiej osadzona została przez Autora w trzech ostatnich rozdziałach, przy czym wprowadzenie do badań (metody, zakres danych) odnaleźć można w już w rozdziale pierwszym, a wątki empiryczne w rozdziale trzecim. Układ ten odpowiada oczekiwaniom prawidłowego rozłożenia akcentów teoretycznych na początku rozprawy, natomiast badań empirycznych w częściach końcowych rozprawy.

W **pkt 1.2.2 „Metody gromadzenia danych”** Autor określił nie tyle metody, co źródła danych wykorzystywanych w części empirycznej rozprawy, w szczególności wybrane sprawozdania budżetowe, dane dotyczące wieloletnich prognoz finansowych pozyskane z systemu informatycznego BESTI@ oraz dane Głównego Urzędu Statystycznego gromadzone w Banku Danych Lokalnych. Wybrane źródła danych oceniam pozytywnie, jako wiarygodne oraz pozwalające na dostęp do informacji niezbędnych dla pogłębionej analizy badanych zależności. Uzupełnieniem wskazanych danych ilościowych są dane jakościowe uzyskane przez Autora na podstawie badania ankietowego przeprowadzonego wśród skarbników gmin wiejskich województwa małopolskiego. Autor dla weryfikacji hipotez badawczych przyjął jako zmienne objaśniane: wyrażone w jednostkach pieniężnych (wartości bezwzględne) zadłużenie gminy oraz nadwyżka operacyjna budżetu gminy oraz wyrażone jako wskaźniki relacji dwa wskaźniki płynności finansowej oraz jako wskaźniki struktury procentowe udziały wydatków wyodrębnionych działów klasyfikacji budżetowej w wydatkach ogółem budżetu gminy. Jedyną przyjętą przez Autora zmienną objaśniającą była wyrażona w jednostkach pieniężnych wielkość pozyskanego dofinansowania unijnego.

Na potrzeby charakterystyki sytuacji finansowej populacji badawczej Autor ponadto, co deklaruje w **pkt 1.2.3 „Metody przetwarzania i prezentacji danych”**, że zamierza posłużyć się metodą przetwarzania danych dla zastosowania analizy wskaźnikowej do oceny sytuacji finansowej gmin wiejskich (s. 20 *et passim*), w tym: udziału nadwyżki operacyjnej w dochodach ogółem (W_{B3}); udziału nadwyżki operacyjnej i dochodów ze sprzedaży majątku w dochodach

ogółem (W_{B6}); udziału zobowiązań ogółem w dochodach ogółem (W_{Z1}); obciążenia dochodów ogółem obsługą zadłużenia (W_{Z3}); wskaźnik płynności finansowej natychmiastowej pierwszego stopnia (W_{PFN1}) oraz drugiego stopnia (W_{PFN2}). Autor niepoprawnie objaśnia składowe obu wskaźników dotyczące zobowiązań wymagalnych ZW_t oraz zobowiązań niewymagalnych ZN_t jako zobowiązań w okresie t , a chodzi w rzeczywistości o stan tych zobowiązań na koniec okresu t . Przy czym, wykorzystanie wskaźników W_{B3} oraz W_{B6} pozostaje jedynie deklaracją, albowiem ani w **podrozdz. 4.1 „Poziom zadłużenia i wielkość obciążeń budżetów gmin spłatami długu”** (tabela 23, s. 96-99) ani w **podrozdz. 4.2 „Kształtowanie się nadwyżki operacyjnej gmin wiejskich województwa małopolskiego”** (tabeli 24, s. 103-106), gdzie znajdują się charakterystyki sytuacji finansowej badanej populacji gmin wiejskich województwa małopolskiego znajdują się pozostałe wskaźniki, w tym deklarowane przez Autora jako opracowane na potrzeby pracy dwa oryginalne wskaźniki. Wskaźniki te opisane zostały następująco (cyt., s. 21): „1) *iloraz rocznych spłat z tytułu zaciągniętego zadłużenia do nadwyżki operacyjnej*, 2) *iloraz rocznych spłat z tytułu zaciągniętego zadłużenia do sumy nadwyżki operacyjnej i sprzedaży majątku*”. Szczególnie przy opisie drugiego wskaźnika potwierdza się po raz kolejny odbiegająca od standardów prac naukowych precyzja wypowiedzi Autora: czym są „zaciągnięte zadłużenie” oraz jego „roczne spłaty”, oraz co oznacza „sprzedaż majątku” – Autorowi chodzi zapewne (co potwierdzają dopiero dane zawarte w tabeli 24, s. 103) o poziom zadłużenia, płatności z tytułu jego obsługi oraz dochody ze sprzedaży majątku. Niestety do wniosków takich dojść musi czytelnik (i to dopiero osiemdziesiąt dwie strony dalej), albowiem Autor nie podjął się wyjaśnienia zadeklarowanych na s. 21 wskaźników. Ponadto wskaźnikom tym brak oryginalności, albowiem pierwszy z nich jest iloczynem $W_{Z3} \times W_{B3}$, drugi odpowiednio iloczynem $W_{Z3} \times W_{B6}$. Doceniam podjętą przez Autora konstrukcję nowych wskaźników przy wykorzystaniu opracowanych i wykorzystywanych w badaniach naukowych i w praktyce wskaźników, żałuje natomiast, że w rozprawie nie wykorzystano walorów poznawczych metody analizy piramidalnej. Autor mógł podjąć się analizy determinant zmian zaproponowanych przez siebie wskaźników w oparciu o metodę różnic logarytmicznych, polegającą na przekształceniu przykładowo: zależności $X = W_{Z3} \times W_{B3}$ opartej na dekompozycji logarytmicznej, tj. $\log X = \log W_{Z3} + \log W_{B3}$ w celu analizy wpływu na X zmian odpowiednio W_{Z3} oraz W_{B3} .

Wyniki badań empirycznych pojawiają się w **pkt 3.4.3 „Proces aplikowania o środki Unii Europejskiej a wysokość zakontraktowanych funduszy”** w tabeli 21 (s. 79-80) oraz tabeli

22 (s. 81) gdzie odpowiednio dla okresu 2007-2013 oraz 2014-2017 przedstawiono absorpcję środków unijnych według działów klasyfikacji budżetowej odrębnie dla Polski oraz województwa małopolskiego. Swoje obserwacje Autor ograniczył do ogólnikowych porównań między wskaźnikami struktury dla gmin wiejskich w Polsce oraz w województwie małopolskim.

W miejscu tym konieczne byłoby ustalenie co najmniej wskaźnika podobieństwa struktur:

$$w_p = \sum_{i=1}^k \min (w_{Pi}, w_{Mi}),$$

gdzie $i=1...k$ – kolejne działy klasyfikacji budżetowej; w_{Pi} – wskaźnik struktury dla gmin wiejskich w Polsce; w_{Mi} – wskaźnik struktury dla gmin województwa małopolskiego.

Porównanie tych wskaźników dla kolejnych lat pozwoliłoby Autorowi na sformułowanie wniosków odnośnie tego jaka jest skala różnic w kierunkach absorpcji środków unijnych oraz czy uwidacznia się tendencja do konwergencji (skala różnic maleje) czy dywergencji (skala różnic rośnie). Autor mógłby również posłużyć się bardziej zaawansowanymi metodami badania podobieństwa struktur, w szczególności wskaźnikiem zaproponowanym przez M. Salamaga (2017) dla analizy podobieństwa struktury wydatków budżetowych.

Rozdział 4 „Stan finansów gmin wiejskich województwa małopolskiego” rozpoczyna zasadniczą część badawczą rozprawy i służy – zgodnie z deklaracją Autora sformułowaną we wstępie rozprawy – analizie stanu finansów gmin wiejskich województwa małopolskiego na koniec 2017 r. Niestety Autor ulega potrzebie wypełnienia treści rozprawy obszernym sprawozdaniem z regulacji prawnych, osobiście nie znajduję żadnego uzasadnienia dla omówienia co, według – jak to pisze Autor „rozpoznania RIO” – należy do najczęściej wykorzystywanych konstrukcji prawnych związanych z nielimitowanym długiem jednostek samorządu terytorialnego (s. 90-91). Kwestie te, jak również zreferowanie regulacji *ustawy o finansach publicznych* dotyczących zmian wskaźników limitów zadłużenia jednostek samorządu terytorialnego, wydają się być niezbędne Autorowi nie tyle dla dalszych rozważań, czy prowadzenia badań, co bardziej dla zwiększenia objętości rozprawy. Treści empiryczne zdominowane są natomiast przez tabele zawierające dane źródłowe oraz obliczone wskaźniki – przykładowo ponad trzystronicowa tabela 23 (s. 96-99) posłużyła Autorowi do sformułowania ogólnych wniosków dotyczących poziomu zadłużenia w badanych gminach, które mieszczą się na jednej stronie (s. 99-100). Podobnie Autor postąpił w kolejnym podrozdziale w odniesieniu

do charakterystyki badanych gmin odnośnie pokrycia spłaty długu, tabela 24 zajmuje ponad trzy strony (s. 103-106) i służy „skondensowaniu” wniosków na niecałej stronie (s. 106-107). Z punktu widzenia osiągnięcia celów pracy oraz przyjętych hipotez badawczych, w ogóle nie znajdują potrzeby analizy stopnia realności (a nie „realistyczności” jak ujmuje w tytule **pkt 4.2.2 „Realistyczność wieloletnich prognoz finansowych a wielkość zaplanowanych przez gminy nadwyżek operacyjnych”**) wieloletnich prognoz finansowych – Autor nie wprowadził w modelach ekonometrycznych przedstawionych w kolejnym rozdziale indeksów realności prognoz. Nie wątpię, że problem „trafności” prognoz jest interesujący poznawczo, lecz jego umieszczenie w recenzowanym rozdziale po raz kolejny wskazuje raczej na potrzebę zwiększenia przez Autora objętości rozprawy, niż podjęcia badań związanych z celem pracy. Lektura rozdziału czwartego odnośnie płynności (**podrozdz. 4.3 „Płynność finansowa gmin wiejskich województwa małopolskiego”**) prowadzi do podobnych obserwacji, gdzie treści sprawozdawcze (tabela 26 – s. 118-121) posłużyły Autorowi do sformułowania standardowych wniosków, mieszczących się na jednej stronie. Powtórzeniem tego schematu jest **podrozdz. 4.4 „Struktura wydatków w gminach wiejskich województwa małopolskiego”**. Reasumując, usunięcie z rozdz. 4 treści referujących regulacje prawne oraz tabel zawierających dane, to wnioski z przeprowadzonej analizy danych dotyczących oceny stanu finansowego badanych gmin zajmują co najwyżej sześć stron z ogółem 37 s. tego rozdziału. Niezależnie od powyższych krytycznych uwag, podkreślić należy że Autor dokonał tej oceny wyłącznie w odniesieniu do 2017 r. Ergo rozdział czwarty zdominowany został referatem z regulacji prawnych oraz zestawieniami danych dotyczących wybranych elementów stanu finansów gmin wiejskich województwa małopolskiego. Mając na uwadze to, że ekscerpty z ustaw nie wnoszą niczego poza zwiększeniem objętości, podobnie jak tabele z danymi, które można byłoby zamieścić w załącznikach – to ocena sytuacji finansowej badanych gmin nie stanowi nawet jednej piątej objętości rozdziału, a co więcej sprowadza się do wyliczenia wybranych charakterystyk stanu finansów badanej populacji gmin. Kwintesencją podejścia Autora do formułowania wniosków dotyczących opracowanych danych dotyczących stanu finansowego badanych gmin jest ostatni akapit rozdziału czwartego (s. 125) stanowiący odniesienie do danych zaprezentowanych na rysunku 6 prezentującym rozkład wydatków ogółem i wydatków majątkowych w poszczególnych działach klasyfikacji budżetowej. Wnioski z „analizy” przeprowadzonej w dysertacji doktorskiej jest konkluzja następującej treści „z danych zaprezentowanych na

rysunku 6 wynika, że dominujące w budżetach gmin wiejskich województwa małopolskiego w roku 2017 były wydatki na oświatę, budowę dróg oraz gospodarkę komunalną, a zatem wydatki których poniesienie przyczyni się do rozwoju społeczno-gospodarczego gmin" (podkr. AW) – na podstawie jakich badań Autor wysnuł wniosek o związku wydatków na wskazane przez niego działów klasyfikacji budżetowej oraz rozwojem społeczno-gospodarczym populacji badanych gmin.

Kluczowym dla weryfikacji hipotez badawczych jest **rozdział 5 „Oddziaływanie środków z Unii Europejskiej na sytuację finansową gmin wiejskich województwa małopolskiego”** recenzowanej rozprawy. Stwierdzenie to uzasadnione jest nie tylko deklaracjami Autora dotyczącymi powodów podjęcia się naukowego rozstrzygnięcia występowania związku kauzalnego między absorpcją środków unijnych oraz sytuacją finansową gmin wiejskich. Na pierwszy rzut oka problem wydaje się być rozstrzygnięty sam w sobie, stwierdzenie takie stanowi więc nic więcej niż kantowskie zdanie analityczne (sąd *a priori*). *Quae sua sunt*, podjęcie decyzji o wykorzystaniu środków unijnych wpłynie na sytuację finansową. Trudno byłoby bowiem udowodnić, że pozyskanie przez jakąkolwiek jednostkę samorządu terytorialnego (w tym więc również gminę wiejską) środków unijnych nie będzie miało wpływu na jej sytuację finansową. Środki te, zgodnie z art. 5 *ustawy o finansach publicznych* stanowią jedno ze źródeł środków publicznych, a tym samym nie tylko podlegać będą reżimowi prawa finansów publicznych, lecz bez wątpienia będą kształtować finanse gminy. W czym w takim razie dopatruje się Autor dysertacji luki badawczej, w oparciu o deklarowane hipotezy badawcze, Autor dopatrył się konieczności zweryfikowania istotności i kierunku wpływu poziomu absorpcji środków unijnych na wybrane przez niego wskaźniki sytuacji finansowej badanych gmin. W miejscu tym, niezależnie od tego, że podtrzymuję swoje daleko idące krytyczne uwagi odnośnie oryginalności doboru populacji badawczej sformułowane wcześniej, zwrócę dodatkową uwagę na to, że sytuacja finansowa gmin nie zależy wyłącznie od poziomu absorpcji środków unijnych. Co więcej zależy od stopnia absorpcji w znacznie mniejszym stopniu niż od innych czynników kształtujących zadłużenie, czynników odpowiedzialnych za relację dochodów bieżących do wydatków bieżących, a tym samym ustalających nadwyżkę operacyjną, czy czynników determinujących strukturę wydatków. Konieczna jest będzie więc przyjęcie założenia potrzeby analizy problemu w szerokiej perspektywie, tak aby uniknąć pomyłki polegającej na

utożsamianiu współzależności (koincydencji) zjawisk z ich przyczynowo – skutkowym charakterem (incydencją). Podkreślić należy, że Autor dysertacji i sformułowanych w niej hipotez przyjmuje, że bada i weryfikuje zależność kauzalną, gdzie zgodnie z reguła *posita causa – ponitur effectus*, jako *causa* przyjęto absorpcję środków unijnych, a jako *effectus* sytuację finansową gmin wiejskich województwa małopolskiego. W konsekwencji wnioskowanie na podstawie tak przyjętych założeń oznacza, że Autor wyklucza wpływ innych czynników, niż absorpcja środków unijnych na dług, nadwyżkę operacyjną, płynność, strukturę wydatków. Wskazane założenie wymagałoby od Autora ustalenia, że inne czynniki wpływające odpowiednio na dług i (np. nowe inwestycje nie finansowane z udziałem środków unijnych) i koszty jego obsługi (np. poziom stopy procentowej); nadwyżkę operacyjną, płynność oraz strukturę wydatków (np. zmiana polityki podatkowej, ograniczenie lub wzrost wydatków bieżących) nie są skorelowane ze zmiennymi objaśnianymi (pierwsze kryterium Hellwiga) lub są silnie skorelowane ze zmiennymi objaśnianymi – absorpcją (drugie kryterium Hellwiga). Autor takiej kwalifikacji się nie podjął, tym samym proponowane w rozprawie modele powinny zostać – czego Autor nie uczynił – poprzedzone wyrażoną *explicite* asumpcją, że jedynym czynnikiem wpływającym na zmiany poziomu długu, zmiany poziomu nadwyżki operacyjnej, zmiany wskaźników płynności, zmiany struktury wydatków w badanych gminach są zmiany poziomu absorpcji środków unijnych.

Niezależnie od powyżej wskazanych wątpliwości dotyczących przyjętych przez Autora założeń, jako rażące niedociągnięcia warsztatu pracy naukowej Autora wskazać należy omówienie źródeł danych służących w konstruowanych modelach jako zmienne objaśniające. Tak więc Autor posługując się ogólnikowymi określeniami „absorpcja”, „absorpcja+1”, „absorpcja+2”, „absorpcja3-letnia” (s. 126), które w modelach oznacza jako zmienne odpowiednio „x” „x1”, „x2” oraz „x3” (s. 127-129) – uproszczeń takich nie oceniam negatywnie, natomiast oczekiwać należy odpowiedniej operacjonalizacji tych zmiennych. Natomiast zaprezentowane wyjaśnienia (s. 130) nie pozwalają ustalić co jest źródłem tych danych – Autor nie można oczekiwać od recenzenta, a tym bardziej każdego innego czytelnika jego rozprawy, aby ci musieli domyślać się czy ustalił wartość tych zmiennych w oparciu o sprawozdania budżetowe, a jeżeli tak to które Rb-27S czy Rb-28S i na podstawie których rekordów tych sprawozdań.

Weryfikację hipotez, Autor oparł na wykorzystaniu metod statystycznych, które posłużyły do konstrukcji modeli ekonometrycznych. Autor zaproponował testowanie dopasowania na podstawie metody LOOCV czterech kanonicznych modeli w dwóch wariantach: liniowym i mieszanym, w tym modele 1 i 5 jako zmienną objaśniającą wykorzystując wyłącznie absorpcję w danym roku; modele 2 i 6 jako zmienne objaśniające uwzględniają dodatkowo absorpcję w kolejnym roku; modele 3 i 7 biorą pod uwagę również absorpcję w drugim roku; natomiast modele 4 i 8 wykorzystują wyłącznie absorpcję w danym i dwóch kolejnych latach. Rozwiązania te, o ile chodzi o modele 2, 3 oraz 6 i 7 powinny zostać poprzedzone co najmniej analizą opartą na metodzie Z. Hellwiga (1968), albowiem wykorzystywane są w nich więcej niż jedna zmienna objaśniająca, co pozwoliłoby sprawdzić regułę wykluczenia zmiennych objaśniających silnie ze sobą skorelowane, co w przypadku wskazanych zmiennych może mieć miejsce. Ponadto moim zdaniem uwzględniając to, że okres badań zawiera się w dwóch perspektywach 2007-2013 oraz 2014-2020, należy wprowadzić zmienną zero-jedynkową (*dummy variable*) wskazującą oddziaływanie innych instytucjonalnych uwarunkowań absorpcji środków unijnych w obu perspektywach, czego znaczenie Autor podkreśla w rozdziale 3, gdzie znajdujemy wyraźną deklarację „*odnotować należy różnice w obszarach wsparcia realizacji regionalnych programów operacyjnych*” (s. 49).

Autor opierając się na selekcji siedemnastu modeli ekonometrycznych służących weryfikacji hipotez badawczych – wykorzystał uzyskane wyniki wyłącznie do schematycznego omówienia oszacowanych parametrów tych modeli (dane zawarte w tabelach 30-35; 37-42; 44-79). Autor po oszacowaniu parametrów modelu, schematycznie omawia uzyskane wyniki, nie podejmując trudu uzupełnienia deskrypcji, analizą retrospektywną (przyczyn) oraz analizą prospektywną (skutków). Treść rozważań dotyczących kolejnych modeli sprowadza się raczej do objaśnień otrzymanych wyników (dla przykładu: na s. 161 czytamy „*Poziom absorpcji z danego roku miał wpływ na wielkość wydatków ponoszonych przez gminy w dziale 600 i był to wpływ dodatni. Każdy mln zł absorpcji powodował wzrost wydatków przeznaczanych na dział 600 o 0,679 punktu procentowego. Jednakże, z powodu uwzględnienia w modelu interakcji absorpcji z rokiem, powyższy wniosek odnosi się jedynie do pierwszego roku analizy, czyli do roku 2007*”), tak więc nie służy Autorowi do wyjaśnienia ekonomicznej treści oszacowanych parametrów tych modeli.

Recenzent kierowany potrzebą wyciągnięcia głębszych wniosków dokonał syntezy uzyskanych wyników w tabeli 1 uwidoczniono zróżnicowanie typów modeli ekonometrycznych w zależności od zmiennej objaśnianej.

Tabela 1

Zmienna objaśniana	modele liniowe				modele mieszane			
	A	A A1	A A1 A2	A3	A	A A1	A A1 A2	A3
dług standardowy								
dług ogółem								
nadwyżka operacyjna								
nadwyżka operacyjna + sprzedaż majątku								
WPFN(1)								
WPFN(2)								
Rolnictwo i łowiectwo								
Transport								
Gospodarka mieszkaniowa								
Administracja publiczna								
Bezpieczeństwo publiczne								
Oświata i wychowanie								
Pomoc społeczna								
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska								
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego								
Kultura fizyczna i sport								
Pozostałe								

- A – absorpcja w danym roku
- A1 – absorpcja w kolejnym roku
- A2 – absorpcja w drugim roku
- A3 – absorpcja za trzy lata

Z przykrością stwierdzam, że w recenzowanej pracy nie odnajduję wyjaśnienia zaobserwowanych różnic, tak więc dlaczego modele liniowe są najlepiej dopasowane wyłącznie w przypadku wpływu absorpcji na poszczególne działy klasyfikacji budżetowej, natomiast w przypadku pozostałych zmiennych najlepsze dopasowanie występują wyłącznie w przypadku modeli mieszanych. Ponadto dlaczego poszczególne klasy modeli dotyczą wyłącznie długu, wyłącznie nadwyżki operacyjnej, wyłącznie wskaźników płynności. W końcu co wspólnego mają działy klasyfikacji budżetowej dla których dopasowano poszczególne kategorie modeli, w szczególności co łączy ze sobą działy: administracja publiczna, gospodarka komunalna i ochrona środowiska oraz kultura i ochrona dziedzictwa narodowego, dla których najlepiej dostosowany był model liniowy uwzględniający absorpcję z roku (A) oraz absorpcję w kolejnym roku (A1).

Dalej uwzględniając istotność i kierunek oddziaływania w kolejnych latach, recenzent sporządził tabelę 2, w której wskazano dla poszczególnych lat kierunek związku między zmiennymi objaśniającymi i zmienną objaśnianą

Tabela 2

Zmienna objaśniana	Rok 20**										
	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17
dług standardowy	-	-	-	-	∅	∅	+	+	+	+	+
dług ogółem	-	-	-	-	∅	∅	+	+	+	+	+
nadwyżka operacyjna	A	n/a	-	-	∅	∅	∅	+	+	+	+
	A1	n/a	-	-	-	-	∅	∅	+	+	+
nadwyżka operacyjna + sprzedaż majątku	A	n/a	-	-	-	-	∅	∅	+	+	+
	A1	n/a	-	-	-	-	∅	∅	+	+	+
WPFN(1)	A	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	n/a	n/a
	A1	-	-	-	-	∅	∅	+	+	+	n/a
	A2	-	-	-	-	∅	∅	+	+	+	n/a
WPFN(2)	A	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	n/a	n/a
	A1	-	-	-	-	-	∅	∅	+	+	n/a
	A2	-	-	-	-	∅	+	+	+	+	n/a
Rolnictwo i łowiectwo		n/a	n/a	n/a	+	+	+	+	+	+	∅
Transport		n/a	+	+	+	+	+	+	∅	∅	∅
Gospodarka mieszkaniowa					+	+	+	+			
Administracja publiczna	A	n/a	n/a	-	-	-	-	-	∅	∅	∅
	A1	n/a	n/a	∅	∅	∅	∅	∅	-	-	-
Bezpieczeństwo publiczne		∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅
Oświata i wychowanie		n/a	n/a	n/a	-	-	-	-	-	∅	∅
Pomoc społeczna		n/a	-	-	-	-	-	∅	∅	∅	∅
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska		n/a	n/a	+	+	+	+	+	+	+	∅
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego		n/a	n/a	-	-	-	-	-	∅	∅	∅
Kultura fizyczna i sport		∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅
Pozostałe		∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅

- n/a – nie dotyczy
 (+) – zależność dodatnia statystycznie istotna
 (-) – zależność ujemna statystycznie istotna
 ∅ – brak statystycznie istotnego związku

Autor nie przedstawił wartościowej poznawczo, oczekiwanej w rozprawie doktorskiej, analizy ustalonych zależności, synteza sprowadza się do nawet nie lapidarnego, co trywialnego co do treści ostatniego akapitu na s. 177. Nie wyjaśniono dlaczego w przypadku części działów klasyfikacji budżetowej zależności są ujemne, a w przypadku pozostałych dodatnie, jaki jest powód ustania statystycznie istotnych współzależności w różnych latach dla różnych zmiennych objaśnianych.

Niezależnie od powyższych krytycznych uwag dotyczących braku syntezy wyników przeprowadzonych badań, należy przyjętym wnioskowi zarzucić jeszcze to, że brak w modelach zmiennych kontrolnych, mających – obok absorpcji środków unijnych – wpływ na poszczególne zmienne objaśniane, ogranicza wnioski sformułowane przez Autora do tego, że mogą stać się potwierdzeniem występowania co najwyżej koincydencji absorpcji oraz odpowiednio zadłużenia, nadwyżki operacyjnej, płynności, czy struktury wydatków, ale nie ma podstaw dla sformułowania wniosków dotyczących ich wpływu (incydencji), który zakładał Autor dla weryfikacji hipotez badawczych. Do badania zależności o charakterze kauzalnym służy bowiem metoda opracowana przez laureata Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii z 2003 C. W. J. Grangera (1969).

Ostatni **rozdział 6 „Ocena wpływu środków z Unii Europejskiej na sytuację finansową gmin wiejskich województwa małopolskiego w opinii ich skarbników”** zawiera sprawozdanie z przeprowadzonej wśród skarbników badanych gmin przez Autora ankiety. Zgodnie z informacją zawartą rozdz. 1 kwestionariusz ankiety skierowany został do 121 skarbników, badanie przeprowadzono w drugim kwartale 2019 r. Pomijając dyskusję dotyczącą walorów ankiety jako uzasadnionej metody badawczej dyscypliny „ekonomia i finanse”, opierającej swoje badania przede wszystkim na metodach ilościowych, traktuję wykorzystanie ankiety jako uzupełnienie badań ilościowych o metody jakościowe, charakterystyczne raczej dla dyscypliny „nauki o zarządzaniu i jakości”.

Pozwolę sobie rozpocząć recenzję tej części pracy od uwag dotyczących kwestionariusza ankiety. Kwestionariusz składa się z trzech części oraz metryczki. Pierwsza część obejmuje szesnaście pytań (uwzględniając 5 elementów pyt. 1 oraz 3 elementy pyt. 10) oceny dotychczasowego stanu kondycji finansowej gmin wiejskich w związku z absorpcją środków z Unii Europejskiej; na drugą część składa się trzydzieści pięć kolejnych pytań (uwzględniając po 16 elementów w pyt. 11 oraz 15) dotyczących aspektów społecznych w krótko i długookresowej strategii finansowania gmin wiejskich województwa małopolskiego ze środków Unii Europejskiej; część trzecia dotycząca propozycji zmian w zakresie gospodarki finansowej gmin wiejskich w związku z absorpcją środków z Unii Europejskiej i składa się z czterdziestu jeden pytań (uwzględniając po 16 elementów w pyt. 16 oraz 17 oraz 3 elementy w pyt. 20). W konsekwencji ankietę można uznać za wyjątkowo obszerną, składa się ona bowiem w sumie aż

z 92 pytań, co uwzględniając ich charakter wymagało od respondentów poświęcenia jej wypełnieniu kilku godzin, co przy wysokiej zwrotności na poziomie 92,5% jest wyjątkowo spotykanym w praktyce badawczej osiągnięciem. Metryczka wiąże cztery charakterystyki respondentów: płeć, wiek, wykształcenie oraz staż pracy na stanowisku skarbnika. W odniesieniu do metryczki koniecznym jest zwrócenie uwagi, że „doktor” nie jest kwalifikacją wykształcenia, lecz stopnia naukowego.

Pytania oznaczone nr 5-7, 9-10, 19-21, 23-24 oparte zostały na wykorzystaniu pięciostopniowej skali R. Likerta (1932), przy czym co Autor powinien znać, skala ta jako symetryczna i gradualna determinuje kolejność przedstawienia w ankiecie odpowiedzi na zadawane pytania, która pozwala na zwiększenie adekwatności odpowiedzi, stąd odpowiedź neutralna „nie mam zdania” powinna znaleźć się w kolejności między symetrycznie uporządkowanymi odpowiedziami pozytywnymi oraz negatywnymi.

Kafeteria odpowiedzi na pytania oznaczone nr 1, 3-4, 11-14, 17 oparta została na asymetrycznej gradualnej pięciostopniowej skali, gdzie symetria odpowiedzi opiera się na wyróżnionym centralnie określeniu „średnie” oraz symetrycznym sparowaniu określeń „niewielkie” – „duże” oraz „brak” – „bardzo duże”; co może budzić wątpliwość co do zachowania skali, np. w pytaniu nr 1 „Jak ocenia Pan/Pani wpływ absorpcji środków unijnych w gminie”: czy różnica w ocenie między „brak wpływu” oraz „niewielki wpływ” jest równa różnicy między „duży wpływ” oraz „bardzo duży wpływ”; czy rozpiętość oceny między „niewielki wpływ” oraz „średni wpływ” odpowiada rozpiętości ocen „średni wpływ” oraz „duży wpływ”.

Dyskusyjnym są pytania oznaczone nr 12-14, gdzie od respondenta (skarbnik gminy) oczekuje się uzyskania odpowiedzi dotyczących opinii: (pyt. 12) wójta (organu wykonawczego) odnośnie tego jak prezentowana przez niego wizja rozwoju gminy zakłada wykorzystanie środków unijnych; (pyt. 13) radnych odnośnie tego, w jakim stopniu przy uchwalaniu wieloletniej prognozy finansowej biorą pod uwagę możliwość finansowania przedsięwzięć z udziałem środków unijnych; (pyt. 14) społeczności lokalnej odnośnie tego, jak ocenia ona korzyści z przedsięwzięć gminnym z udziałem środków unijnych.

Niezależnie od powyższych uwag doceniam podjęty przez Autora recenzowanej rozprawy trud przeprowadzenia własnych badań dotyczących oceny przez skarbników wpływu wykorzystania środków unijnych na szeroko rozumianą, bo wykraczającą poza ściśle finansowe kwestie, sytuację społeczno-gospodarczą gmin. Opracowanie przeprowadzonych badań

ankietowych uznają za poprawne, Autor konsekwentnie złożył sprawozdanie z uzyskanych odpowiedzi na poszczególne pytania, a tym samym pozwoliło na weryfikację tak naprawdę dwóch komplementarnych hipotez, tj. po pierwsze: „Skarbnicy gmin pozytywnie oceniają skutki społeczne absorpcji środków z Unii Europejskiej” oraz po drugie: „Skarbnicy gmin negatywnie oceniają wpływ środków z Unii Europejskiej na sytuację finansową gmin wiejskich województwa małopolskiego”.

Podsumowanie i wnioski kończą recenzowaną rozprawę. Zaprezentowany tekst traktuję raczej jako konspekt zakończenia, a nie wymaganą w pracach naukowych syntezę przeprowadzonej kwerendy literatury oraz zrealizowanych badań. Przyjęcie konwencji wypunktowania rezultatów weryfikacji hipotez (s. 199-200) oraz wniosków (s. 201-202) przyjmuję za szczególnie „oryginalne” streszczenie rozprawy, w przypadku omówienia hipotez w znacznej części opierające się na ekscerptach fragmentów tekstu rozprawy. Autor nie sformułował krytycznych ocen odporności (*roboustness*) przeprowadzonych przez niego badań, stwierdzając jedynie konieczność kontynuacji badań w nowych obszarach. Konkludując, Autor pomylił zakończenie rozprawy ze jej streszczeniem. Tekst tego fragmentu rozprawy powinien znaleźć się w miejsce tekstu znajdującego się przed spisem treści, który w recenzowanym tekście ma format abstraktu.

K O N K L U Z J A

Dokonana przeze mnie ocena formalna oraz merytoryczna pozwala mi uznać, że recenzowana praca nie spełnia wymogów stawianych rozprawom doktorskim. Autor nie zgromadził i nie opracował w wymaganym zakresie literatury przedmiotu; oznacza to, że praca nie potwierdziła ogólnej wiedzy teoretycznej jej Autora, w szczególności w zakresie ekonomii sektora publicznego. Materiał empiryczny posłużył Autorowi do opracowania modeli ekonometrycznych, których charakterystyki nie odpowiadają celom oraz nie mogą służyć weryfikacji przyjętych hipotez badawczych. W konsekwencji nie mogę również uznać recenzowanej pracy za oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Recenzowana praca nie potwierdza wiedzy teoretycznej wymaganej od osoby ubiegającej się o stopień naukowy doktora, nie potwierdza umiejętności doboru metod weryfikacji hipotez badawczych i naukowego opracowania wyników przeprowadzonych badań empirycznych.

S t w i e r d z a m , ż e p r a c a

*„Poziom i kierunki wykorzystania środków z Unii Europejskiej a sytuacja finansowa gmin
wiejskich województwa małopolskiego”*
napisana przez Pana Mirosława Legutko

n i e o d p o w i a d a w y m o g o m
s t a w i a n y m r o z p r a w o m d o k t o r s k i m

Katowice, dn. 10 czerwca 2022 r.



BIBLIOGRAFIA

- Albulescu C. (2013): *EU Funds Absorption Rate and the Economic Growth*. Timosoara Journal of Economics and Business, vol. 6, iss. 20, 153-170
- Crivelli E. (2020): *Efficiency-Adjusted Public Capital, Capital Gains, and Growth*. Review of Development Economics, vol. 24, iss. 1, 254-268
- Csata A. (2018): *Analysis of Accessing Rural Development Funds*. Acta Universitatis Sapientiae. Economic and Business, vol. 6, iss. 1, 113-134
- Cyburt A. (2013): *Aktywność samorządów w absorpcji funduszy Unii Europejskiej jako czynnik rozwoju gmin wiejskich województwa lubelskiego. Streszczenie rozprawy doktorskiej*. Studia Ekonomiczne i Regionalne, vol. 6, iss. 3, 121-136
- Falavigna G., Manell A., Pavone S. (2012): *The Distribution of Agricultural Funds towards Undeveloped Areas. Evidence from Italy*. CERIS Working Paper, no. 12
- Fagnelli V., Kiryluk-Dryjska E. (2019): *Rationing Methods for Allocating the European Union's Rural Development Funds in Poland*. *Economia Politica*, vol. 36, iss. 1, no. 12, 295-322
- Gaman F., Rauta E., Luca O., Boteanu C.-M. (2020): *Sustainable Development of Rural Settlements. Role of EU Funds in Managing Territorial Disparities*. *Technium Social Science Journal*, vol. 8, iss. 1, 759-770
- Granger C. W. J. (1969): *Investigating Casual Relations by Econometric Models and Cross=spectral Methods*. *Econometrica*, vol. 37, iss. 3, 424-438
- Hagemann Ch. (2019): *EU Funds in the New Member States. Party Politicization, Administrative Capacities, and Absorption Problems after Accession*. Palgrave Macmillan, Cham
- Hellwig A. (1968): *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*. *Przegląd Statystyczny*, z. 4, 307-327

- Horvath P., Peto K. (2015): *The Dispersion of Agricultural and Rural Development UE Funds on a Regional and District Level in Hungary*. Annals of Faculty of Economics University of Economic Studies Bucharest, vol. 1, iss. 1, 194-201
- Igoi G. (2008): *Supporting Rural Development from Structural Funds in New EU Member States*. Studies in Agricultural Economics, vol. 107, s. 47-60
- Incaltaraue C., Pescariu G. C., Surubari N.-C. (2020): *Evaluating of EU Funds Absorption across Old and New Member States- the Role of Administrative Capacity and Political Governance*. Journal of Common Market Studies, vol. 58, iss. 4, 941-961
- Istudor N., Manole V., Irimescu A. (2010): *The Role of EU funds for Agricultural and Rural Development in the Global Economic Crisis*. Ovidius University Annals. Economic Sciences Series, vol. 10, iss. 1, 309-312
- Istudor N., Niculescu G. F., Lucov B. (2011): *Analysis of Accessing European Funds for Agriculture and Rural Development in EU Member States*. Revista Economics, vol. 55, iss. 2, 390-394
- Istudor N., Petrescu I.-E., Dan-Cosmin P., Caraman C. (2015): *The Role of European Funds for the Sustainable Development of Romanian Rural Area in the Period 2014-2020*. Annals of Faculty of Economics University of Economic Studies Bucharest, vol. 1, iss. 1, 224-230
- Jodkowski K. (1987): *Paradygmat [w:] Filozofia a nauka. Zarys encyklopedyczny*. Zakład Narodowy imienia Osolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Warszawa
- Komorowski Ł., Mróz A., Stanny M. (2021): *The Spatial Pattern of Absorption of Cohesion Policy Funds in Polish Rural Areas*. Land, vol. 10, iss. 1, s. 1-16
- Kuhn T. (1968): *Struktura rewolucji naukowych*. PWN, Warszawa
- Kuhn T. (1985): *Dwa bieguny. Tradycja i nowatorstwo w badaniach naukowych*. PIW, Warszawa
- Lakatos I. (1995): *Pisma z filozofii nauk empirycznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Lambertne M. K. (2012): *Evaluation of the Utilisation of EU Funds in Micro-Regions*. Public Finance Quarterly, vol. 57, iss. 4, 453-473
- Likert R. (1932): *A Technique for the Measurement of Attitudes*. Archives of Psychology, vol. 140, 1-55

- Medve-Balint G. (2018): *The Cohesion Policy on the EU's Eastern and Southern Periphery. Misallacated Funds?* Studies in Comparative International Development, vol. 53, 218-238
- Mondranka E. (2015): *Spatial Dependencies in the Absorption of Funds from Regional Operational Programmes on NUTS3 Regional Level in Poland.* Journal of Economics and Management, vol. 19, 108-122
- Neculita M., Antohi V. M., Moga L. (2012): *Usage of the European Funds for Agricultural and Countryside Development in Romanian Rural Areas.* European Journal of Interdisciplinary Studies, vol. 4 iss. 2, 56-65
- Nurzyńska I. (2012): *The Rural Development Policy in Poland. Synthetic Picture of the New Policy Implementation Results.* Agricultural Economics and Rural Development, vol. 9, iss. 2, 175-196
- Radulescu C., Istudor N., Petrescu I. E. (2011): *Comparative Analysis for Romania and Bulgaria Regarding the Absorption Rate of European Funds for Agriculture and Rural Development.* Revista Economica, vol. 55, iss. 2, 545-553
- Rakowska J. (2016): *Samorzędy gmin jako beneficjenci spójności UE w latach 2007-2013 (2015).* Wydawnictwo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa
- Rakowska J. (2019): *Fundusze unijne jako czynnik rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w świetle teorii rozwoju lokalnego.* Wydawnictwo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa
- Rovinaru M., Pop L. (2013): *Developing Rural Tourism through European Funds.* Studies in Business and Economics, vol. 8, iss. 3, 164-174
- Salamaga M. (2017): *Podobieństwo struktury wydatków budżetowych województw a ich zrównowazony rozwój.* Wiadomości Statystyczne, vol. 62, nr 9, s. 79-93
- Saracin V.-C., Tirca E. I., Constantin L. (2016): *Analysis of the Absorption Rate of Funds Available through the National Rural Development Programme 2007-2013 in Romania.* Journal of Academic Research in Economics, vol. 8, iss. 3, 398-406

- Trantinova M., Hlavsa T., Capkovicova A., Hrabak J. (2015): *What Factors Affect the Use of Rural Development Subsidy Funds for the Period 2007-2013. Axis III and IV. Rural Areas and Development*, no. 12, 165-178
- Wigier M. (2009): *Assessment of Influence of Structural Funds on Rural Areas Transformation in Poland on the Example of Rural Development Programme*. *Economics of Agriculture*, vol. 5, iss. 4, 565-575
- Wilczyński R. (2008): *EU Funds for New Member States from a Macroeconomic Perspective*. *Society and Economy*, vol. 30, iss. 2, 359-367
- Zbiralova J. (2010): *The Usage of the EU Funds for Agriculture Area as a Rural Development Factor*. *Acta Universitatis Bohemiae Meridionales*, vol. 13, iss. 1, 35-42